

alaprajz

Cs, mint család

Peter Zumthor

Tadao Ando

Téma: felületek

Tetőlufi

„gyönnek, gyönnek”

A tető, mint ötödik homlokzat

Anyád klímája

4

15. évfolyam
2008. július–augusztus
Ára: 845 Ft
HU ISSN 1417-6939

Középen az ég alatt

Peter Zumthor wachendorfi Bruder Klaus kápolnájáról

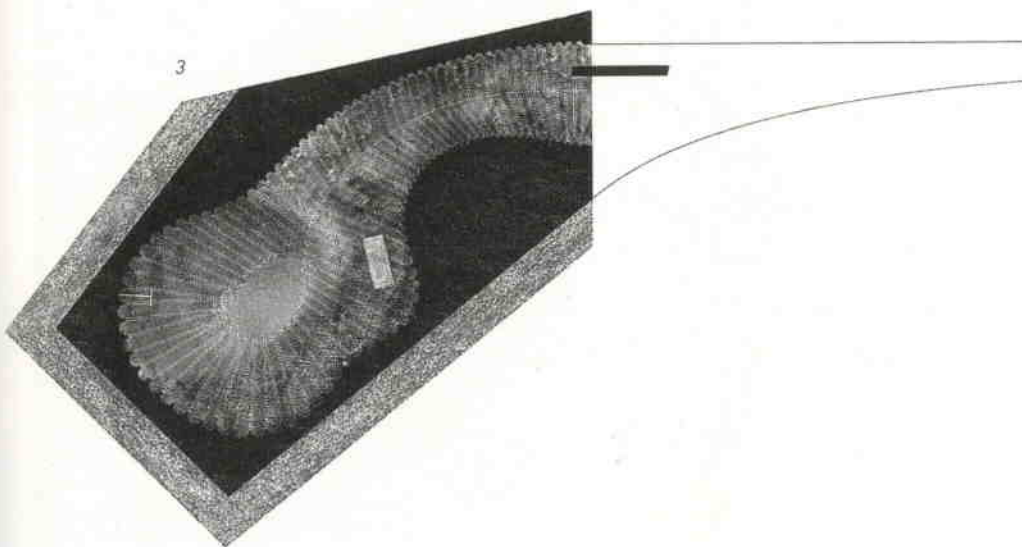

Kis idővel ezelőtt fellapoztam nagyapám régi, megsárgult térképgyűjteményét, amibe gyermekkorom óta rajzolgatok. Gyakorta, mielőtt útra kelek, vagy amikor már otthon gondolkodom vissza az emlékeimre, szöveget mérek, vonalakat húzok egyik várostól a másikig, keresztül szántóföldeken, országhatárokon, és tőprengek rajta...

Katona Vilmos, Vukoszávlyev Zorán

Wachendorfban járunk, a Németország nyugati csücskében lévő Mechernich tartományban, Kölnőtől legfeljebb ötven kilométerre, délre. Kora tavasz van, épp látni az első, sarjadó leveleket, néhány fa már rózsaszín virágba borult, a frissen öntözött földek párhuzamos barázdái között néhány tavacska tükrén megcsillannak a hűvös, dél-keleti fények. A falu alszik még, csak egy ló látszik a távolban, meg a pajták között a messzi, kékes dombok felé iramodó szél. Érezni a föld illatát. Vég nélküli, csöndes mezők vesznek körül, előttünk egy keskeny, hosszú ösvény, hol előtűnik, hol elveszik az emelkedő dűnéi között. Kissé

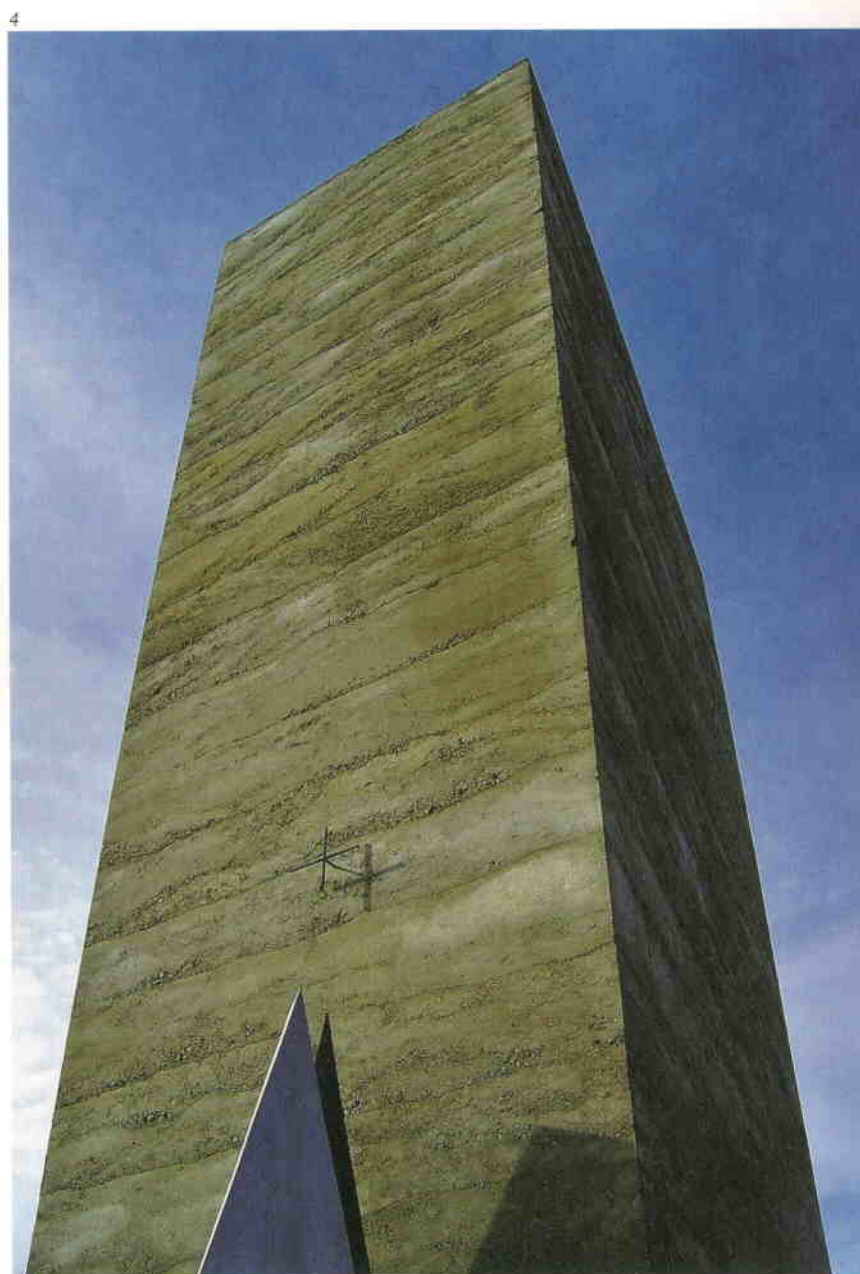

1. Egyetlen vertikális elem a síkon
2. Az épület kiégetésénél szükséges lyukak fénypontokká válnak a belsejében
3. Alaprajz
4. A föld rétegződése és pár apró jel van csak a monolit tömbben

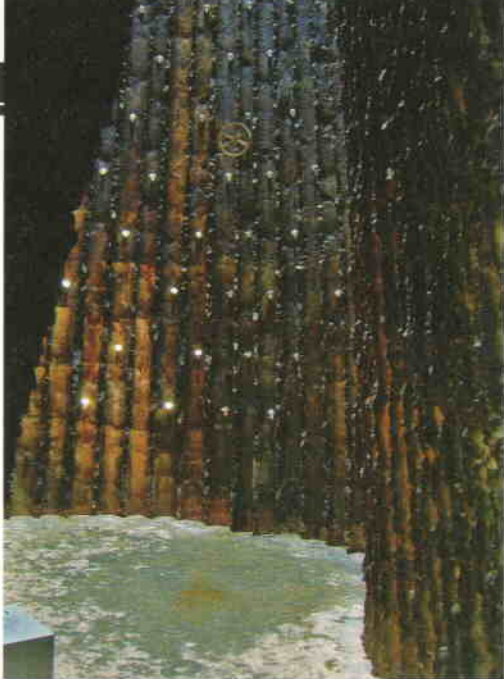
borús az idő, ezért nem tudni pontosan hová vezethet, de az kétségtelen, hogy száz, kétszáz méterenként egy-egy maroknyi ember zarándokléptekben halad fölfelé az úton. Valahová mind igyekeznek. Egy pillanatra elröved tekintetem, s amikor legközelebb magamhoz térek, a távolban egy kicsinyke tornyot pillantok meg. Mint ha csak egy, valahogyan odakerült szikla volna, vagy egy ősi, s mivel ősi, hát feltétlenül szabályos formájú monolit, amit a levegődélibákkal rokon káprázata mégis kiszögellőtrapéztestté torzított a szemem előtt. Lehetetlen, hogy ne nézzem meg közelebről...

Egy kis időután már nem maradt titok, miről van szó. Ez Peter Zumthor Bruder Klausnak, más néven Sankt Niklaus von Fluenek szentelt kápolnája. Az épület még igen friss, és alapjainak megvetése óta minden látszat szerint hosszú történetre nem tekint vissza, azonban hogy mi itt e látszat és a valóság közti különbség, ennél bővebben ki kell fejtsük.

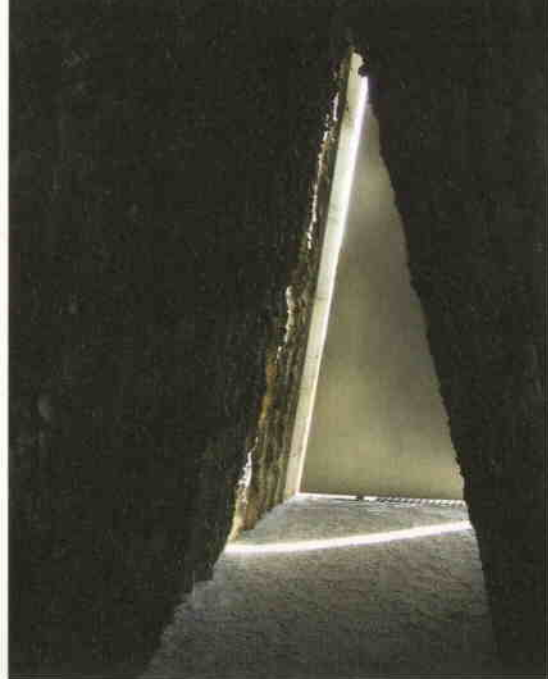
A kápolna két modern-kori donátor, Hermann-Josef és Trudel Scheidtweiler szántóföldjének szélén épült Svájc védőszentje iránti tiszteletük jeléül. Ez, a korunkban nem sűrű, jobbra a középkort megidéző gesztus az első jel arra, hogy többről van szó egy egyszerű újdonságnál, amely nemzetközi érdeklődést váltott ki. Számos korábbi munkájának fényében, amelyek közül elég a Sankt Benedikt kápolnát, a hannoveri expo svájci pavilonját, vagy a valsi fürdőt említenem, Zumthorra nem lehet úgy tekinteni, mint aki egyike azon portré-építésznek, akiket a plutokrata hírverés tett nevéssé. Zumthor valami más. Más, nem abban az értelemben, hogy mindig új, káprázatos, csavaros formák rajzai fölött inná a délutáni teát, hanem a legtöbb építésztlől különböző abban az értelemben, ahogyan egy ház tervezésének nekilát. Zumthor nem ott kezd építkezni, ahol az ásó nyoma először kiforgatja az anyaföldet nyugvó síkjából, hanem ott, ahol a genitív hely a szem előtt láthatatlan, de jelen lévő alapkövei folytatást kívánnak. A közeli

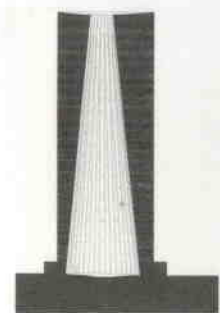
1. A belső tértárgyat a fénypontokkal
2. Háromszög keresztmetszetű átmeneti tér a bejáratnál
- 3-4. Kereszt- és hosszmetset
5. Zumthor vázlata
6. Szükszavú külső fedő a metafizikus mélységű belsőt

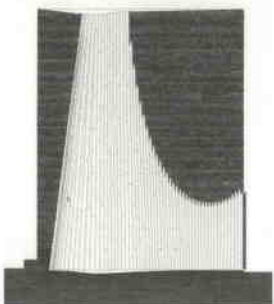
1

2

3

4

Kölnben épült kontemplatív múzeuma, a Kolumba megmutatja nekünk, hogy mit jelent az egymásra rétegződő korok ezeréves szedimentumára távolságtartás nélkül építeni, hogy mit jelent történelmi eszközökkel „folytatni az építkezést”. Itt, Bruder Klaus kápolnájánál megtapasztalható, mit jelent folytatni a láthatatlant. Egy olyan helyen, ahol egészen egyszerűen nincsen semmi a finoman lejtő szűzi földön, egy közeli falun és a letűnt korok Colóniájának, meg az ősi német koronázóvárosnak, Aachennek távoli hírének kívül, ott a megértéshez semmi más nem adhat kapaszkodót, mint amit a levegő titkos csöndjében hordoz.

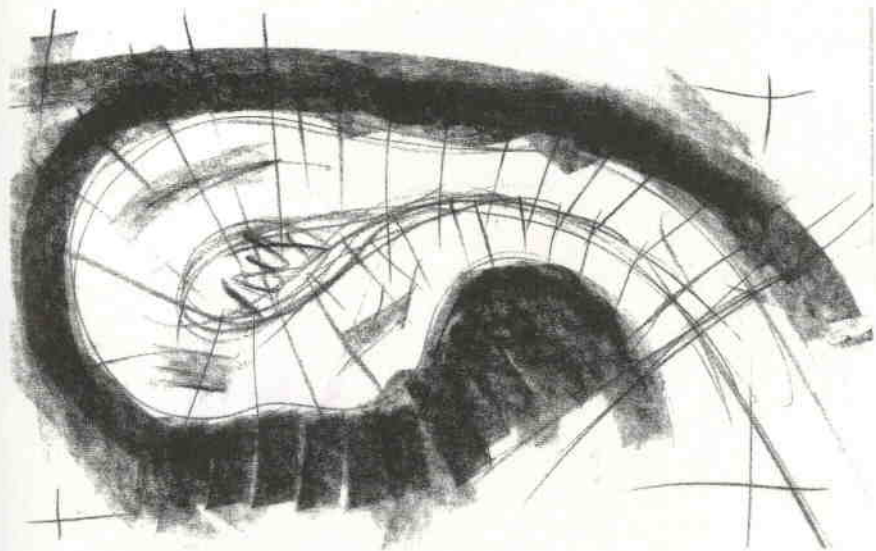
A kápolna mindezen láthatatlan erők sűrítőmánya. Egyedül áll az ég alatt. Formált formátlanságában, pengeszerű sarkaival szinte kimenteszi magát a körülötte hullámzó levegőből. Tudatos értelemmel alig képezhető le pontos formája, mivel körbejárva sziluettje hol a négyszögletű tornyok ősképe, hol a hatszögletű bástyáké-ra emlékeztet, az egyikből a másikba való átmenet pillanatában épp csak hajszálnyira különbözve tőlük. Olykor szédülés foghat el a közelében. Körüljárva folyamatosan változtatja arcait. Ezzel az érzéssel rokon az az átmenetiség, amit közvetlen anyagának és égbetörő alakjának párbeszéde tart fent. Anyaga olyan, mintha csak a friss, még dermedt tavaszi földből gyúrták volna. A falai állandóan nedvesek, földszínű, porózus betonból vannak. Nincs lábazata, nem kíván a föld fölött lebegni sem, pusztán karcsú természetével megjelölni azt.

Bár ez az anyag már a Kolumba építésénél is előkerült, Zumthor itt úgy használta, ahogy eddig nem. A kápolna történetéhez mindennél szorosabban kapcsolódik építésének története, amelynek legfontosabb része az a mód, ahogyan a kápolna betonfalait megépítették. Kívül és belül – s ez kettősségének egy újabb aspektusára mutathat rá – két különböző zsalu-

zatot alkalmaztak. Míg kívül pallókat emeltek egymásra, addig belülről sáterszerűen összetámasztott rönkfákból ácsoltak zsaluzatot. A nem csekély mennyiségű öntött beton megszáradulása után a külső zsaluzatot rendszeresen elbontották, de a belsőt, mint egy máglyát, begyűjtötték. Hogy a bent égő tűz füstje távozni tudjon, vékony furatokat rekesztettek ki a betonfalból, a kápolna tetejét pedig mint egy kémény kürtőjét, nyitva hagyták. Később látni fogjuk, hogy ebben a szokatlan építési módban az építési technológia, a formai komponálás és a szellemi minta mindennél szorosabban találkozik, egyenként lényegi természetességgel, hogy összeérve egységet alkossanak.

Arról, hogy odabent valami szélsőségesen különböző világ következik, csak a kápolna háromszögletű kapuja ad hírt. Ez egy harminchat fokos csúcsháromszög, egyenlőszárú háromszög formájú, tömör és vastag, alumínium kapu. Mivel háromszög, gyakorlatilag csak egyetlen ponton, a jobb alsó sarkánál tud kapcsolódni a földhöz, így aztán ha nyílik, olyan, mintha semmihez sem kapcsolódna. Zárva sem légmentesen zár, hanem épp egy ujjnyi rést hagy maga és a fal között körben, ahol a belső térbe beszűrkedhet a fény. Ezt a kaput sosem zárják be. Nincs rajta kulcsnak hely, csak egy finom emelőszerkezet, amit kívülről és belülről is kezelni lehet.

Amíg az első néhány lépést megtesszük odabent, gyakorlatilag nem látni semmit, csak a lábunk alatt kopog az öntött ólom-talaj. A máglyából az ég felé távozó füst olyan feketére festette a falakat belül, hogy a külső világoshoz szokott szem először nem tud tájékozódni. A pillanat tört része alatt aztán meglátjuk a rönkfák nyomaitól barázdált, háromszögben fölénk tornyosuló, koromfekete, ivelt tér falát, ami egy szűk, vak és rövid folyosó után egy hatalmas térbe vezet, amelynek csepp-formájú, nyitott tetejéről fehér

fény ömlik alá. A nyakamat szinte kitörve néztem fölfelé. Lassan, ahogy kezdett hozzászokni a szemem a belső körülményekhez, lefelé követtem a halványodó fény útját, végighaladva a fekete barázdákon, és az üveglabdákkal tömített füstlyukakon, míg végül narancsos fényjátékra lettem figyelmes, először a falakon, majd bal kezem felől a mécsesoltáron. Észrevettem, hogy egy nagyjából akkora térben állhatok, amelyben kitért karokkal éppen meg tudnék perdülni akadálymentesen, és ami az imént olyan hatalmasnak tűnt, az tulajdonképpen csak magas. Szemközt a falon, magasabban, mint hogy elérhetnénk, egy hatágú kereszt van, úgy tűnik, rézből. Épp csak egy vékony rúd tartja középpont, ahogyan itt minden mást is: a mécsesoltárt, az imakönyvtartót, a lelkeket.

Törékeny világ ez a benti, s a legközvetlenebbül hasonlít egy anyaméhhez. Klaus remete látomásainak egyike éppen ez. Ha elég csönd van, a dolgok mögötti valóságok platóni tisztaságukban érzékelhetők. Két háromszög felelget egymásnak: a bejárati kapu szigorú vonalaival, és a fent nyitott, lágy ívelésű opeion. Ők együtt egy horizontális, és egy vertikális tengely, amelyek metszésében az elmélyült ima a láthatatlan oltár. Ezt foglalja térbe és tömegbe az egész kápolna. Eköré épül. Fogalmazzunk így: „egy bejárat, és egy kijárat”. De tegyük hozzá, hogy a felső kijárat a fizikai test számára nem használható. Talán füstté kellene válni, és úgy távozni onnét, mint a máglya füstje, ami kiegészítette ezt az infernalis szentélyt.

Mindez a tapasztalat odabent pillanatok alatt lejátszódhat. Én mégis eltöltöttem ott egy egész délutánt. Fejemet a kerges vájatokba hajtva figyeltem fölfelé, és igyekeztem kikerülni a nyitott tető alatti pocsolyát. Ennyi idő sok mindenre elegendő volt, de nem volt elég arra, hogy rájöjjelek, tulajdonképpen hol is van ennek az egy-két-, de legfeljebb háromszemélyes térnek a kö-

zéppontja. A falak olyannyira amorf, embrióformára emlékeztető alakzatot vesznek föl, hogy nem tudnánk hozzá egyértelmű súlypontot szerkeszteni. Ha az imapadra ülnénk, enyhén közelítve észak felé fordulnánk; ha gyertyát gyújtánánk, nyugatra kellene fordulnunk; a hatágú kereszt inkább észak-kelet felé orientál, míg a kapu háromszöge dél-kelet felé tájol. Jószerével csak az opeion cseppformájában találni megnyugvást, aminek szemléléséhez viszont a lehető leginkább ki kell mozdulni a fizikai test nyugalmából. Lehetséges volna, hogy egy ilyen ellentmondásos, excentrikus térben kellene békéért fohászkodni? Vagy sokkal inkább: úrrá kellene lenni eme tömény tartalmak kavargása fölött? Minden bizonnyal ez utóbbi.

A kulcs talán éppen az átmenetiség. Ugyanaz az átmenetiség, amit a külső forma körüljárásánál tapasztaltunk, vagy ami a külső és belső világ közti feszültséget oldja, és ami ugyanúgy ott van a tér fizikai és szellemi kapuit összekötő sátorforma metamorfózisában. A „sátor” archaikus jel: ég és föld kötelékét jelenti. Ez a szellemi születés, és a jelenlét helyévé teszi a kápolna terét. A közeli Köln és Aachen román kori hagyatékuk mellett a maguk módján mind őriznek magukban egy csöppnyi bizánci szellemképet, annak ellenére, hogy ez a német kultúrától ismert formájában elég távolinak tűnik. Csodálatos dolog, hogy ennek a bűvö dualitásnak idáig sugárzik a szelleme. Ne higgyük, hogy ez az összevetés témánktól távoli partokat érint...

Hogy lássuk, mi illuminálja legjobban ennek az átmenetiségnek az érzetét, elég egy percre a kápolnában égő gyertyákra gondolnunk. Amint kinyitják a nagy háromszögletű kaput, hirtelen erős szél támad, mert mint egy kéményben, a levegő a fenti nyílás felé iramodik. Ez a szél valahányszor feltámad, kis híján kioltja a gyertyák lángját, de valamelyiket ki is oltja. Így aztán, aki éppen érkezik, midig talál magának újat, amit egy imádság mellett meggyújthat.

Építész: Peter Zumthor

Társtervezők: Rainer Weitschies, Michael Hemmi, Frank Furrer, Pavlina Lucas, Rosa Gonçalves
Statika: Jürg Buchli, Claus Jung
Építettő: Trudel, Herman-Josef Scheidtweiler

Fotó: Katona Vilmos

